

Anna Łapińska, Daniela Zabielska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

RACHUNKOWOŚĆ ROLNICZA I JEJ PRZYDATNOŚĆ W PROCESIE PODEJMOWANIA DECYZJI W GOSPODARSTWIE

1. Wstęp

Jednostki organizacyjne prowadzące działalność gospodarczą potrzebują informacji dotyczącej zarówno sytuacji wewnętrznej, jak i znajomości otoczenia zewnętrznego. Funkcję taką spełnia prowadzona tam rachunkowość. Rachunkowość stanowi podstawę tworzenia aktywnych narzędzi zarządzania związanych z pozyskiwaniem i przetwarzaniem informacji z przeszłości w celu wykorzystania jej do przyszłej efektywniejszej działalności. Informacje pochodzące z rachunkowości są przedmiotem analizy sytuacji i wyników działalności. Systemy informacyjne rachunkowości umożliwiają analizę działalności na bieżąco i mogą być wykorzystywane do podejmowania lepszych decyzji. Możemy więc powiedzieć, że są bezpośrednimi narzędziami zarządzania przedsiębiorstwem.

Znajomość rachunkowości i jej praktyczne wykorzystanie w podejmowaniu decyzji zarządczych w gospodarstwach rolniczych są szczególnie potrzebne obecnie, kiedy to Polska jako członek Unii Europejskiej ma obowiązek zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z ok. 2% gospodarstw, wytwarzających w danym regionie lub kraju co najmniej 90% wartości nadwyżki bezpośredniej. Oznacza to, że rachunkowością taką objętych będzie ok. 12 tys. gospodarstw. Ważne jest, żeby rachunkowość prowadzona w tych gospodarstwach była przydatna zarówno do oceny i programowania wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej, jak i dla samych rolników do podwyższenia ich wiedzy z ekonomiki i zarządzania.

Celem niniejszego artykułu jest określenie przydatności informacji z prowadzonej rachunkowości rolniczej według zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych (ZSRGR) do podejmowania decyzji w gospodarstwie rol-

nym, a także uzyskanie opinii rolników o znaczeniu tego źródła informacji w zarządzaniu.

2. Rachunkowość jako źródło informacji w zarządzaniu

Zarządzanie gospodarstwem rolniczym, podobnie jak zarządzanie każdym innym podmiotem gospodarczym, wymaga stałego dopływu informacji potrzebnych w procesie decyzyjnym. Rachunkowość jest podstawą do prawidłowego kierowania i zarządzania. Dysponuje ona bardzo dużą ilością informacji prostych i zagregowanych o majątku i jego finansowaniu, o produkcji i wynikach finansowych gospodarstwa, przepływach środków pieniężnych, o przychodach i opłatach oraz wielu innych problemach ekonomicznych (Kozuch 1995).

Rachunkowość tworzy informację wewnętrzną o gospodarstwie, określaną jako system informacyjny danej jednostki gospodarczej, realizujący funkcje zarządcze przez dokonywanie identyfikacji, pomiaru i przetwarzania danych, analizę, ocenę zjawisk i procesów gospodarczych (Olchowicz 2001). Stanowi ona rodzaj ewidencji gospodarczej, która ma na celu przedstawienie, w ujęciu ilościowym i wartościowym, procesów gospodarczych i towarzyszących im zjawisk finansowych oraz sytuacji majątkowej, a także osiągniętych wyników w gospodarstwie (Leszczyński 2001). Ważnym zagadnieniem jest również związek gospodarstwa rolniczego z rynkiem. Rachunkowość obejmuje zatem wiele zapisów i obliczeń dotyczących procesów zaopatrzenia, produkcji i zbytu, powodujących zmiany w stanie środków gospodarczych i źródeł ich pochodzenia, całość kosztów, strat oraz dochodów i zysków, które powinny pomóc rolnikowi w podejmowaniu decyzji.

Dostosowywanie się gospodarstw polskich do rynku uwarunkowane jest m.in. poznaniem zasad działania tych gospodarstw w otoczeniu ekonomicznym. W aktualnych zagadnieniach funkcjonowania gospodarstw i ich przeobrażeń strukturalnych na szczególną uwagę zasługują analiza i gospodarowanie kapitałem jako podstawowe elementy, służące rozwiązywaniu problemów operacyjnych, taktycznych i strategicznych gospodarstwa.

Pozycja rynkowa gospodarstwa rolniczego zależy od jego efektywności. W długim okresie szanse rozwojowe zapewnią sobie tylko te gospodarstwa, które lepiej i szybciej niż inne dostosują swój potencjał, skalę i strukturę produkcji oraz koszty wytwarzania do możliwości konkurencyjności na rynku. Wymaga to od rolników nabycia umiejętności podejmowania skuteczniejszych decyzji opartych na analizie efektywności dotychczasowej działalności gospodarczej (Mańko 1999).

Analiza ekonomiczna, jako system badań i ocen zdarzeń gospodarczych, ma przede wszystkim za zadanie wyjaśnić, czy dane zdarzenia zaistniały bądź będą realizowane zgodnie z zasadą racjonalnego działania. Wyniki analizy stanowią podstawę do weryfikacji słuszności decyzji podjętych w przeszłości oraz ustalenia punktu wyjścia do przyszłych decyzji. Do przeprowadzenia poprawnej analizy finansowej niezbędne jest prowadzenie w gospodarstwie właściwych zapisów księgowych oraz tworzenie na ich podstawie dokumentów wynikowych, do których

zaliczają się: bilans majątkowy, sprawozdanie o przepływach pieniężnych, rachunek wyników (zysków i strat).

Bilans zawierający informacje o stanie majątku i sytuacji finansowej gospodarstwa jest podstawą analizy ekonomicznej. Pozwala on na dokonanie zamknięcia rocznego oraz ustalenie podstawowych mierników i wskaźników do analizy finansowej (Sierpińska, Jachna 1998). Analiza bilansu odgrywa ważną rolę w dostarczaniu informacji o gospodarstwie. Poszczególne zdarzenia gospodarcze wpływają na wynik finansowy, stan majątkowy i sytuację finansową gospodarstwa. Bilans sporządzony na początku i końcu roku ukazuje zmiany, jakie zaszły w ciągu roku.

Rachunek wyników (zysków i strat) jest drugim po bilansie sprawozdaniem przedstawiającym sytuację finansową gospodarstwa. Dostarcza on informacji o wartości i strukturze przychodów i kosztów oraz osiągniętej nadwyżce ekonomicznej działalności gospodarstwa rolniczego. Zestawia się tu przychody z działalności uzyskane w danym okresie z kosztami poniesionymi do ich osiągnięcia.

Analiza bilansu gospodarstwa i rachunku wyników nie daje pełnego obrazu sytuacji finansowej. Gospodarstwo rolne może być rentowne, ale, mimo dodatniego wyniku finansowego, nie być w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań. Jednym z podstawowych zagadnień, warunkujących prawidłowe funkcjonowanie każdego gospodarstwa rolniczego, jest zachowanie zdolności płatniczej. Przez pojęcie „zdolność płatnicza” rozumie się możliwość terminowego spłacania bieżących i przyszłych zobowiązań.

Dokumentem mówiącym o płynności finansowej gospodarstwa jest sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych zawierające informacje o źródłach wpływu środków pieniężnych oraz o wykorzystaniu tych środków. Sprawozdanie to jest podstawą oceny zdolności gospodarstwa do pozyskiwania środków pieniężnych i rozłożenia ich w czasie oraz jego potrzeb płatniczych. Dane dotyczące gospodarstwa można interpretować za pomocą analizy wskaźnikowej, która określa relacje między wielkościami opisującymi rezultaty działalności firmy. Analiza wskaźnikowa jest rozwinięciem wstępnej analizy sprawozdań finansowych. Jej celem jest dokonanie oceny ogólnej sytuacji majątkowej i finansowej gospodarstwa rolnego, pozwalającej na podejmowanie decyzji gospodarczych zmierzających do osiągnięcia najlepszej efektywności gospodarowania. Dane rachunkowości rolnej umożliwiają sporządzenie analizy wskaźnikowej dla kilku gospodarstw i dla poszczególnej jednostki. Obliczone wskaźniki umożliwiają porównanie danego gospodarstwa z grupą o tym samym kierunku produkcji. Pomagają ocenić działalność gospodarstwa, jego kondycję finansową i porównać ją z wynikami z lat ubiegłych. Pełna analiza porównawcza jest możliwa, gdy rolnicy systematycznie będą prowadzić zapisy rachunkowe w dłuższym czasie (Goraj 2000).

3. Metodyka badań

Do analizy wybrano gospodarstwa rolne położone na terenie powiatu łomżyńskiego w woj. podlaskim. Są to gospodarstwa prowadzące rachunkowość według zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych, ponieważ sko-

rzystały one z kredytów preferencyjnych. Badaną grupę stanowią producenci rolni, którzy próbują unowocześniać i dostosowywać swoje gospodarstwa do zmian zachodzących w polskim rolnictwie. Już sam fakt przyznania kredytu inwestycyjnego oznacza, że osiągają oni dobre wyniki produkcyjne. Są to rolnicy wyróżniający się wśród innych producentów rolnych powiatu łomżyńskiego pod względem nowoczesności.

W badaniach przeprowadzono wywiady bezpośrednie z rolnikami, w trakcie których wypełniono ankiety. Wywiad bezpośredni polegał na rozmowie z właścicielami badanych gospodarstw rolniczych. Spełniał on rolę pomocniczą w stosunku do kwestionariusza wywiadu, który stanowił podstawę do dokonania analizy. W badaniach przeprowadzono wywiad z 30 kierownikami z 56 gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną co najmniej od 1998 r. Badania przeprowadzono od stycznia do marca 2004 r. Uzyskane informacje poddano weryfikacji formalnej i merytorycznej.

4. Wyniki badań

W zarządzaniu gospodarstwem i podejmowaniu decyzji produkcyjnych, gospodarczych i ekonomicznych potrzebne są określone informacje. Z badań przeprowadzonych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość według zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych wynika, że ponad połowa rolników (68%) przyznaje się, że nie potrafi korzystać z danych gromadzonych w ramach systemu rachunkowości rolnej do podejmowania decyzji dotyczących gospodarstwa. Większość rolników nie widzi potrzeby wykorzystania rachunkowości rolnej do prowadzenia własnego gospodarstwa (zob. tab. 1).

Tabela 1. Ocena przydatności prowadzonej rachunkowości na potrzeby zarządzania gospodarstwem

Pytania	Odpowiedzi „tak” (w %)	Odpowiedzi „nie” (w %)
Czy pomaga Panu/Pani prowadzona rachunkowość rolna w podejmowaniu decyzji dotyczących gospodarstwa?	32	68
Czy są zrozumiałe (jasne) pojęcia, którymi posługują się autorzy książek rachunkowych?	80	20
Czy są zrozumiałe wydruki, raporty pochodzących z ODR-u dotyczące gospodarstwa?	83	17
Czy analizuje Pan/Pani uzyskane wyniki?	61	39

Zródło: badania własne.

Wszyscy kierownicy gospodarstw co kwartał otrzymują wydruki o przepływach pieniężnych i raporty końcowe. Zawarte w nich informacje są analizowane i wykorzystywane do prowadzenia własnego gospodarstwa przez 61% rolników. W sumie 37% ankietowanych twierdzi, że wydruki oraz pojęcia, którymi posługują się autorzy książek rachunkowych, są dla nich niezrozumiałe. Otrzymane wyniki wskazują na konieczność doksztalcenia w tym zakresie, dlatego też celowe byłoby organizowanie szkoleń wyjaśniających pojęcia i zasady rachunkowości rolnej, a

także możliwości wykorzystania przetworzonych informacji w zarządzaniu gospodarstwem. Przeznaczone byłyby one dla wszystkich rolników prowadzących lub planujących prowadzenie rachunkowości według ZSRGR.

Tabela 2. Wpływ wyników rachunkowych na decyzje gospodarcze

W podjęciu jakich decyzji związanych z gospodarstwem pomogły Panu/Pani otrzymane wyniki analiz i raporty z prowadzonej rachunkowości?	Odpowiedzi (w %)
O zmianie kierunku produkcji	7
O wielkości ponoszonych nakładów	20
O poprawie efektywności gospodarowania	33
O zmianie skali produkcji	13
O bieżących zakupach i sprzedaży	27

Źródło: badania własne.

Najwięcej rolników wykorzystywało prowadzone zapisy rachunkowe do podejmowania decyzji związanych z poprawą efektywności gospodarowania oraz z bieżącymi zakupami i sprzedażą (zob. tab. 2). Na tej podstawie sądzić należy, że informacje z prowadzonych ksiąg wpływają przede wszystkim na decyzje bezpośrednio związane z finansami.

Nie wszyscy rolnicy jako kierownicy gospodarstw rolnych wykorzystują w swej działalności rachunkowość, dlatego też nasuwa się pytanie, na jakiej podstawie podejmują niezbędne decyzje w działalności gospodarczej?

Tabela 3. Źródła informacji pomocnych w podejmowaniu decyzji

Co pomaga Panu/Pani w podjęciu decyzji związanych z prowadzeniem gospodarstwa? (skala od 1-3)	Uzyskane punkty	%
Czasopisma fachowe	32	27
Specjaliści ODR	29	24
Telewizja, radio	22	18
ZSRGR	17	14
Sąsiedzi, rodzina	20	17
Razem	120	100

Źródło: badania własne.

Przeprowadzone badania wykazały, że w prowadzeniu gospodarstwa najbardziej pomocna jest prasa fachowa (zob. tab. 3). Bardzo cenione są również informacje uzyskane od specjalistów ODR. Te dwa źródła uzyskały łącznie 51% wszystkich przyznanych punktów. Rachunkowość w tym rankingu uplasowała się dopiero na ostatnim miejscu, uzyskując zaledwie 14%. Prowadzona rachunkowość nie jest zatem dla rolników ważnym narzędziem w kierowaniu gospodarstwem, gdyż rolnicy nie potrafią jej odpowiednio wykorzystać w kierowaniu gospodarstwem.

Tabela 4. Ocena przydatności informacji pochodzących z ZSRGR do celów decyzyjnych a poziom wykształcenia rolników

Stopień przydatności	Odpowiedzi (w %)	Wykształcenie			
		podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe
Niedostateczny	56	6	43	7	
Dostateczny	4			4	
Dobry	23			19	4
Bardzo dobry	0				
Brak oceny	17	3	14		
Razem	100	9	57	30	4

Źródło: badania własne.

Dane zestawione w tab. 4 wykazały, że wśród przebadanych rolników wykształcenie podstawowe i zawodowe ma 2/3 rolników. Badana zbiorowość pod względem wykształcenia jest nieco wyższa od średniej w kraju i, jak wynika ze Spisu Rolnego w 2002 r., użytkownicy gospodarstw mających wyższe wykształcenie stanowili 4,3% badanej grupy, średnie – 23,3%, zasadnicze zawodowe – 27,8% podstawowe ukończone – 39,3% i podstawowe nieukończone – 5%; dla 0,3% rolników nie ustalono wykształcenia. Wszyscy rolnicy z wykształceniem podstawowym i zawodowym stwierdzili, że stopień przydatności informacji pochodzącej z prowadzonej rachunkowości jest niedostateczny lub mówią o braku oceny w tym względzie. Rolnicy z wykształceniem wyższym i większość badanych z wykształceniem średnim opowiedziała się za dobrą przydatnością informacji pochodzących z prowadzonej rachunkowości do celów decyzyjnych.

5. Podsumowanie

Polska stała się członkiem Unii Europejskiej i w związku z tym powinna wprowadzić obowiązkowy system zbierania i wykorzystania danych rachunkowości z gospodarstw rolnych FADN (Farm Accountancy Data Network). System ten stanowi nieodzowne narzędzie do oceny i programowania wspólnej polityki rolnej. Wstąpienie do Unii stworzyło nowe uwarunkowania do rozwoju polskiego rolnictwa i gospodarki żywnościowej w najbliższych latach. Dane z rachunkowości są potrzebne przedstawicielom poszczególnych krajów członkowskich do poruszania na forum Komisji Europejskiej narodowych problemów i metod wsparcia swoich rolników. Ponieważ prowadzona rachunkowość w reprezentatywnych gospodarstwach będzie opracowywana i nadzorowana przez wojewódzkie i lokalne biura rachunkowe, to wiedza z niej płynąca powinna być wykorzystywana przez samych rolników w stopniu wyższym niż dotychczas.

Aby gospodarstwa mogły nadążać za zmianami zachodzącymi w ich otoczeniu, muszą być efektywnie zarządzane. Nowoczesne metody wspomagania procesów podejmowania decyzji muszą opierać się na dobrej i aktualnej informacji, a takiej może dostarczyć rachunkowość prowadzona według zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych.

Z analizy ankiet wynika, że prowadzona rachunkowość pomaga w zarządzaniu gospodarstwem tylko niewielkiej części ankietowanych i w małym stopniu wpływa

na podejmowane decyzje; nie jest też dla rolników znaczącym źródłem informacji. Koniecznością jest zatem przeprowadzanie szkoleń rolników, bo poziom ich wykształcenia jest w Polsce stosunkowo niski, a prowadzenie rachunkowości i wykorzystanie jej do celów decyzyjnych wymaga znacznej wiedzy i umiejętności.

Literatura

- Goraj L., *Rachunkowość rolna w Polsce*, FAPA, Warszawa 2000.
- Kożuch A., *Rachunkowość w gospodarstwach rodzinnych (materiały metodyczne)*, WODR, Siedlce 1995.
- Leszczyński J., *Jak analizować wyniki ksiąg rachunkowości rolniczej*, „Wiadomości Rolnicze” 2001, nr 9.
- Ludność i gospodarstwa domowe związane z rolnictwem. Wyniki Spisu Rolnego w 2002 r.*
- Mańko S., *Analiza finansowa indywidualnego gospodarstwa rolniczego*, WPODR, Szepietowo 1999.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, cz. I, Wyd. Difin, Warszawa 2001.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 1998.

AGRICULTURAL ACCOUNTANCY AND ITS USEFULNESS IN THE DECISION TAKING PROCESS AT A FARM

Summary

Accountancy and economics analysis have a special place among the basic sources of information necessary for good management practice at an agricultural farm. Financial reporting and ratios analysis play an important role. It is useful to make comparisons of the results achieved with ratios achieved by other farms representing a similar economic potential.

The research aims at identifying the usefulness of agricultural accountancy for decision taking at agricultural farms. Farms maintaining accountancy according to the Uniform System of Agricultural Farms Accountancy (ZSRGR), situated in the country of Łomża have been chosen for the analysis. Those farms have been selected on purpose as farms that were required to have main full accountancy and which benefited from preferential loans.